

Bárdos József – Galuska László Pál: Fejezetek a gyermekirodalomból. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Bp., 2013

Kiss Hajnal: Történetekből belső képek

Tankönyvként is forgatható ez a könyv, miközben szerzői esztétikai élményt nyújtó stílusban közvetítik enciklopédikus tudásukat. Magabiztosan vezetnek végig az egyetemes és a hazai (gyermek)irodalomtörténet fordulópontjain, párosítva az életkorból fakadó szükségleteket a napjainkban is befogadásra alkalmas művekkel. Arra keresik a választ, hogy mi az, amit feltétlenül érdemes megismertetnünk gyermekeinkkel, mi az, ami fenntartásokkal adható a kezükbe, s mi az, ami opcionális. Kicsit mintha új gyermekirodalmi kánont alkotnának. Kiemelnek egyes szerzőket, például *Molnár Ferencet* és *Benedek Elek*-et. Másrészt az is előfordul, hogy tárgyilagos elemzéssel kimutatják, hogy egyes kánonba került művek a serdülő gyermek világlátását torzíthatják. Erre példa a *Légy jó mindhalálig problematikusága* című fejezet. Ugyanakkor külön fejezetekben tárgyalják a klasszikusokat és a közelmúlt szenzációit is (*A Pál utcai fiúk*, *Tanár úr kérem*, *A Harry Potter-jelenség*), de mindenekelőtt a mese műfaja kerül fókuszba. A gyermekirodalmat ismertető mű szerzői nem véletlenül állítják azt, hogy a „világmindenség teljessége [...] van jelen a mesében.” (65. o.) Pragmatikus éleslátással két nagy fejezetet is szentelnek a mese tárgyalásának, különösen a tündérmese néven ismert varázsmesének, miközben tematizáltan elemzik a realitást és a mese világának interakcióját. *Bruno Bettelheim*mel együtt vallják, hogy „az igazi mesének [...] pótolhatatlan szerepe van a gyermek lelki fejlődésében, [...] mert olyan sok-sok évszázados tudás sűrűsödött össze benne, amely ma is segíthet gyermekeinknek a világ megértésében, válságos élethelyzetek elviselésében, problémák megoldásában.” (48. o.) Bár *Bettelheim* szerint „a mesék senkit nem áltatnak azzal, hogy a világot úgy írják le, amilyen az valójában, és hogy az embernek megmondják, mit kell csinálnia, de fejlesztik önismeretét és elősegítik személyiségének fejlődését.” (*Bettelheim*, 1976., 17. o.)

Így a *Mese és a valóság* alfejezetben a Hófehérke-elemzésen keresztül a szerzők felvillantják azokat a jelenkori élethelyzeteket, amelyekben egy gyermeknek „mostoha-élménye” keletkezhet, vagy szembesül a parancsmegtagadás és tilalomszegés erkölcsi kérdésével, az egyén és közösség, a család, a hiúság és szexualitás problematikáival, vagy a kiismerhetetlen mindenséggel, végül a másság elfogadásával. Vágyhat-e a szülő/nevelő ennél gazdagabb életvezetési „példatárra”? A tündérmesék tökéletesen teljesítik a szerzők által fontosnak tartott gyermekirodalmi kritériumokat: nem didaktikusak, nem moralizálnak, nem mondják meg, hogy mit kell tenni, hanem szimbolikus történéseikkel, a nem egyénített (név nélküli) szereplők mozgatásával gyengéden sugallják a megküzdési stratégiákat. Ezzel ért egyet *Boldizsár Ildikó* is, amikor azt állítja, hogy általában az ember számára a mesék létfontosságú üzenetet hordoznak: „Azt sugallják, hogy a reális világban a rend visszaállítható”, amennyiben az ember felismeri lehetőségeit és adekvátan korrigálja tévedéseit (*Boldizsár*, 2004., 14. o.).

A könyv *Az európai népmese* fejezetben méltatja az egyetemes és magyar mesegyűjteményeket (pl. *Az Ezeregyéjszaka meséi*, *Grimm-mesék*), majd két szempontból is mankót

ad az eligazodásban: osztályozza a magyar népmeséket, mesetípusokat vonultat fel, jelzi a népmese és a műmese határait (*Andersen*), a meseszerkezetben elmélyülni vágyóknak pedig *V. J. Propp* elméletét nyújtja fogódzónak. Így ismerkedhetünk meg a tündérmese „anatómiájával”. Az értéket jelző proppi mesevázra később gyakran találunk visszaulást más fejezetekben is (pl. a *János vitéz*-elemzésben). A meséhez szoros szálakkal kötődő meseregény alapos definíciója után pedig úgy vonultatja fel az altípusokat, hogy immár tudjuk, melyik korosztálynak melyik típust érdemes (fel)olvasni. A füzéres szerkezetű meseregényt már hároméves kortól ajánlja (pl. *Milne: Micimackó; Bálint Ágnes: Mazsola*). Az egy cselekményszálra fűzött meseregények pedig öt éves kortól befogadhatóak (pl. *Baum: Óz, a nagy varázsló; Bálint Ágnes: Tündér a vonaton*). A valódi meseregény pedig már a sulis irodalom (5–9 éves kor) része (pl. *Kipling: A dzsungel könyve, Szabó Magda: Tündér Lala*). Az elemzések megerősítenek bennünket abban, hogy a mesék mellett a kisiskolás irodalom részeként tárgyalt meseregények is képesek katalizálni a gyermeklélekben dülő világpercepciókat és végletes érzelmeket (végletes ellentéteket, ellentétes érzelmeket, etikai dilemmákat). Ezen a ponton azt a tanácsot kapjuk, hogy még kisiskolás korban is érdemes felolvasni mesét az ismeretterjesztő irodalomhoz átpártolt gyermeknek, hogy el ne veszítse kapcsolatát a szépirodalommal. *Komáromi Gabriella* főleg nevelőknek, könyvtárosoknak szóló *Gyermekirodalom* című könyvéből ugyanis tudjuk, hogy a meseregények célközönsége a kortársak erős hatása alá kerülve már röstell mesét olvasni. Szerencsére a meseregényt, amely a külső szemlélő számára már inkább hasonlít a regényhez, szívesen kézbe veszi.

A *Fejezetek a gyermekirodalomból* című monográfia a kis- és nagykaszkorszakra vonatkozóan is izgalmas olvasnivalókat vonultat fel. A szerzők a kamaszirodalom hiányosságainak kontextusában elemzik azokat a világirodalmi műveket, amelyeknek átdolgozott változatai igazi kamaszirodalomká váltak (pl. *J. F. Cooper: Vadlő; Kipling: A dzsungel könyve; A magányosan sétáló macska; J. Verne: Kétévi vakáció*). Nyomatékosítják, hogy „a 12–18 éves életkor (kamaszkor) nem egyszerű átmenet a hat-nyolc-tíz éves ember és a felnőttkor között, hanem önálló személyiségkategória: a kamasz nem elromlott gyerek, és nem is tökéletlen felnőtt, hanem egyszerűen másfajta személyiség.” (*Bárdos – Galuska, 2013. 123. o.*) Ennek megfelelően szerintük olvasmányélményt jelenthetnek számukra a kamaszirodalom kontextusában kevésbé emlegetett regények, mint *S. Lem: Pír pilóta kalandjai* vagy *Goethe: Az ifjú Werther szenvedései*. Ugyanakkor ebben a fejezetben a legnagyobb figyelmet *J. D. Salinger: Zabhegyező* című regényének szentelik, amely a tipikus kamasz problémamegoldási mintázatait örökíti meg. A szerzők szerint rendkívüli jelentősége abban áll, hogy ebben jelenik meg először az egyetemes irodalomban az ifjúság hangja (a szleng) (*Bárdos – Galuska, 2013.*). Magyar fordításának hatása sem kisebb, hiszen „megújította a magyar ifjúsági nyelvhasználatot.” (*Bárdos – Galuska, 2013., 126. o.*) Ezen a helyen juthat eszünkbe *Molnár Ferenc* remekműve, *A Pál utcai fiúk*, amely belülről mutatja meg a gyermekek zárt világát. „... a gyermek nem hibás felnőtt, hanem teljes világa van, tele életbevágó problémával.” (*Bárdos – Galuska, 2013., 159. o.*) *A magyar gyermekirodalom* című fejezet olvasása közben a felnőtt olvasót kétféle hatás érheti: egyrészt ismerni vélt műveket más nézőpontból is láthat (*Iciri-piciri, Arany Lacinak, János vitéz*), másrészt értesül az egyes regények tárgyából vagy nyelvezetéből fakadó

aktuális generációs probléma tárgyalása után a potenciális megoldásokról is (Gárdonyi-, Jókai-, Mikszáth-regények).

Újdonságnak számíthat *Benedek Elek* népnyelvteremtő és -megújító munkásságának méltatása. A tematika, bár utalásszerűen végigvonul mind a szellemtörténeti, mind a mesét tárgyaló fejezeteken, mégis itt teljesedik ki: *Benedek Eleket* gyermekalapító-szerkesztő, népmese gyűjtő-író és fordító tevékenysége irodalmunk legnagyobbjai közé emeli. A *Grimm-testvérek*hez hasonlóan a mesék nyelvjárási szövegét a köznyelvihez közelítette, majd a szóbeliségben élő töredékekből teljes formákat hozott létre stilisztikai értelemben is: a meseindító és záróformulák, szerkezeti ismétlődések következetes megjelölésével. Immár olyan természetesnek vesszük *Grimm*-mese fordításait-átdolgozásait, hogy nem is gondoljuk, „neki köszönhetjük többek között Piroska, Csipkerózsika, Hófehérke nevét is”. (Bárdos – Galuska, 2013., 135. o.) Ráadásként a könyv végén, *A gyermekirodalom határterületei* című fejezetben tekintélyes helyet kapott a *Többsincs királyfi* mesedramájának elemzése is. Ezáltal nemcsak az erdélyi *Nagyapó mesefája* című gyermekkönyv-sorozaton felnövekedettek érezhetik Elek apót különlegesnek, hanem minden olvasó.

A könyvön végigvonuló tárgyilagos hangvételű elemzések helyenként szenvedélyesebbé válnak, így például a varázsmese pótolhatatlanságának tárgyalásakor, a jó gyermekvers jellemzőinek taglalásakor, a legendássá vált irodalmi alakok hiteles bemutatásánál (Robinson, Gulliver, Robin Hood, Don Quijote) és egyes XX. századi magyar alpművek elmélyült boncolgatásakor (*A Pál utcai fiúk*, *Tanár úr kérem*, *Bóbita*, *A négyszögletű kerek erdő*, *Tündér Lala*, *Abigél*). A sorokon átsütő szenvedélynek pedig az a funkciója, hogy az örök emberi tulajdonságok, gyarlóságok iránti empátiánkat fokozzák, és mindenekelőtt olvasásra ösztönözzenek. A *Fejezetek a gyermekirodalomból* szerzői az olvasó választását nemcsak azzal igyekeznek megkönnyíteni, hogy az ajánlott műveket életkor specifikus kategóriákba sorolják¹, hanem a fordító személyét is a mű irodalmiságának mércéjévé teszi, mondván: „gyakran a fordító vagy átdolgozó személye dönti el, irodalommal van-e dolgunk.” (Bárdos – Galuska, 2013., 103. o.) Ennek illusztrálására sorakoztatnak fel olyan kanonikus irodalmi egyéniségeket, akik fordítási munkájukkal megfellebbezhetetlenül szépirodalmat alkottak: *Radnóti Miklós*, *Karinthy Frigyes*, *Mándy Iván*, *Rónay György* és *Göncz Árpád*.² Vajon kell-e még ennél hatásosabb hívó szó abba a világba, ahova a szeretetkapcsolatokban virágzó, egyre komplexebbé váló diskurzusokon át vezet az út? A gyermekirodalom világába...

A kézikönyv záróakkordként felvillantja a gyermekirodalom határterületeit (mesedráma, filmalkotások), de a hangsúly benne mindvégig az olvasáson marad. Nem titkolt értékorientációs céllal az utolsó lapokon is lajstromot készít a legújabb magyar gyermekirodalmi alkotásokról és kiadókról. Ezek után már csak az olvasás szertartása következhet,

1 A könyv végén találjuk meg Az ajánlott könyvek fejezetet életkori kategóriákra lebontva: *Babairodalom (0–3), sulis irodalom (2–6 éves kor), kamaszirodalom (8–13 éves kor), és ifjúsági irodalom (12–17 éves kor)*. In: Bárdos József – Galuska László Pál *Fejezetek a gyermekirodalomból* Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Bp., 2013. 207–214. old.

2 *Radnóti Miklós* (Don Quijote), *Karinthy Frigyes* (Micimackó), *Mándy Iván* (Robin Hood) *Rónay György* (Grimm-mesék), *Göncz Árpád* (A Gyűrűk ura). Uo. 103. old.

olyan értelemben, ahogy *A kis herceg*ből a szertartás fogalmát kihámozhatjuk: olyasvalami, „amit már alaposan elfelejtettek” (*Exupéry*, 1977., 76. o.), de ha mégis jelen van, akkor olyan örömteljes, rendszeres foglalatosság, mely a belső képek révén a mindennapokat is csodálatossá változtathatja.

IRODALOM

BÁRDOS JÓZSEF – GALUSKA LÁSZLÓ PÁI (2013): *Fejezetek a gyermekirodalomból*, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Bp.,

BOLDIZSÁR ILDIKÓ (2004): *Mesepoétika*. Akadémiai Kiadó, Budapest,

BRUNO BETTELHEIM (1976): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina, Bp., 17–29.

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY (1977): *A kis herceg*. Móra Könyvkiadó, Bp.

Gyermekirodalom (1999): szerk. Komáromi Gabriella. Helikon Kiadó, Bp.

Sebő József: A katedra túloldalán. Fiatal pedagógusok füveskönyve, Új Ember, Budapest, 2012.

Veszprémi Attila: A mindent átható normativitás

Sokkal szívesebben írnék alapos elemzést *Sebő József Füveskönyvéről*, mint rövid kritikát. A fiatal, pályakezdő pedagógusoknak szánt kézikönyvben ugyanis egy szinte a totalitásig letisztult, *evidens* pedagógiai-emberi hozzáállás mutatja meg magát, amely megérdemelne az elmélyült figyelmet. Legyen hát ez a rövid összefoglaló ennek a figyelemnek lehetséges előszobája, semmi egyéb.

Első réteg: a technika

A könyv legszembetűnőbb rétege a gazdag felületi réteg: azon technikák – eljárások, módszerek, lényeginek ítélt figyelmi fókuszpontok – gyűjteménye, amelyek a hatékony iskolai neveléshez szükségesek, és amelyeket a szerző meglepően nagy mennyiségben, könnyedén és közérthetően sorol. Külön fejezet taglalja a pedagógusszerep mibenlétét (központjában egy kiegyensúlyozott, magabiztos, jó megérzésekre képes, korszerű facilitátor-tanár alakjával), a tantestületbeli eligazodás feladatait, a felkészülés, az óraszervezés és a tanítás folyamatát (a gondos dokumentálástól a tanulásszervezési módokon keresztül a tanári testnyelvig), a hatékony tanári beszéd fogásait, a fegyelmezés kérdéskörét (melyhez a szerző a gordoni konfliktuskezelő kategóriákat is segítségül hívja). Önálló fejezetet kap az osztályfőnöki szerepkör és a szervezeti rend, a könyv maga pedig az iskolai mindennapok és a legfontosabb elvek desztillált bemutatásával ér véget.

Ezeken a körökön belül a szerző gyakorlatiasan és lelkesen csapong. Sokkal éltszerűbben mesél és sokkal kevésbé következetesen szerkeszt, mint egy egyetemi tankönyv.